

ЗБОРНИК
МАТИЦЕ СРПСКЕ
ЗА ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ
LXV/1

МАТИЦА СРПСКА
ОДЕЉЕЊЕ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК
ЗБОРНИК
МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ
MATICA SERBICA
CLASSIS LITTERARUM
ARCHIVUM PHILOLOGICUM ET LINGUISTICUM

Покренут 1957. године
До XXVI књиге (1983) излазио под називом *Зборник за филолоџију и лингвистику*

Главни уредници:
Др Миливој Павловић (1957–1960), др Рудолф Коларић (1961–1962),
академик Павле Ивић (1963–2000), академик Александар Младеновић (2001–2009),
академик Јасмина Грковић-Мејџор (2010–)

LXV/1

Уредништво:

Др МИЛИВОЈ АЛАНОВИЋ, Др НАДА АРСЕНИЈЕВИЋ, Др ЖАРКО БОШЊАКОВИЋ,
Др ЈАСМИНА ГРКОВИЋ-МЕЈЦОР, Др ДРАГА ЗЕЦ, Др МАРИНА КУРЕШЕВИЋ, Др ГЕРХАРД НЕВЕКЛОВСКИ,
Др МОТОКИ НОМАЧИ, Др СЛОБОДАН ПАВЛОВИЋ, Др ДРАГОЉУБ ПЕТРОВИЋ, Др МАТО ПИЖУРИЦА,
Др ВЛАДИСЛАВА РУЖИЋ, Др СВЕТЛАНА М. ТОЛСТОЈ, Др ЗУЗАНА ТОПОЛИЊСКА, Др БЈОРН ХАНСЕН

Collegium redactorum:

Dr MILIVOJ ALANOVIĆ, Dr NADA ARSENIJEVIĆ, Dr ŽARKO BOŠNJAKOVIĆ, Dr JASMINA GRKOVIĆ-MAJOR,
Dr BJÖRN HANSEN, Dr MARINA KUREŠEVIĆ, Dr GERHARD NEWEKLOWSKY, Dr MOTOKI NOMACHI,
Dr SLOBODAN PAVLOVIĆ, Dr DRAGOLJUB PETROVIĆ, Dr MATO PIŽURICA, Dr VLADISLAVA RUŽIĆ,
Dr SVETLANA M. TOLSTOJ, Dr ZUZANNA TOPOLIŃSKA, Dr DRAGA ZEC

Главни и одговорни уредник:
Академик ЈАСМИНА ГРКОВИЋ-МЕЈЦОР

ISSN-0352-5724 | UDK 80/81(082)

ЗБОРНИК

МАТИЦЕ СРПСКЕ
ЗА ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

LXV/1

НОВИ САД
2022

САДРЖАЈ

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ

Ивана Лазић-Коњик, Слободан Новокмет: <i>Српска нормативистика у 21. веку с посебним освртом на резултате српске лексикографије</i>	7
Нада Арсенијевић: <i>Предлошки акузатив као објекатска дојуна</i>	25
Сања Кример-Габоровић, Ивана Јаковљев: <i>Осврт на женско-мушке разлике у хромајском именовану у стандардном српском језику</i>	47
Драгана Радовановић, Јована Николић: <i>Акут у говорима косовско-ресавског дијалекта (скица географског распореда)</i>	77
Драгана Станковић: <i>Место нагласка речи у говору младих Врањанаца</i>	95
Biljana Mišić Ilić: <i>Not My Cup of Tea or Must Have: Borrowing of English Multi-word Units in Serbian</i>	117
Јелена Ковачевић: <i>Морфолошка адаптација позајмљеница из јапанског језика у српском</i>	133
Тијана Ашић, Марија Симовић: <i>Sur les relations entre les emplois spatiaux et « météorologiques » de la préposition par en Français</i>	155

ХРОНИКА

Рајна Драгићевић: <i>In memoriam: Ученик и учитељ: академик Предраг Пипер (1950 – 2021)</i>	173
Јасна Влајић-Поповић: <i>In memoriam: Wiesław Boryś (4. I 1939 – 29. XI 2021)</i>	181
Јасмина Грковић-Мејџор: <i>In memoriam: Олга Недельковић (2. III 1937 – 20. IV 2021)</i>	187

КРИТИКЕ И ПРИКАЗИ

Наташа Драгин: <i>Зорица Никитовић. Српски језик на тлу историјске Херцеговине и Босне. Преглед синонима</i>	191
Марија Курешевић: <i>Ирена Цветковић Теофиловић. Зде, у свјетому трагу Јерусалиму: прилој проучавању језика српске јуџојисне прозе</i>	197
Нада Арсенијевић: <i>Duřanka Zvekić-Duřanović. Kontaktно-kontrastivna proučavanja srpskog i mađarskog jezika</i>	203
Марија Шафер: <i>Tvrtko Prčić, Jasmina Dražić, Mira Milić, Milan Ajdžanović, Sonja Filipović Kovačević, Olga Panić Kavgić, Strahinja Stepanov. Srpski rečnik novijih anglicizama</i>	208
Мила Драгић: <i>Borko Kovačević. Pogled u reč. Osnovi morfologije</i>	217
Упутство за припрему рукописа за штампу	225
Contents	231

Ивана Лазић-Коњик
Слободан Новокмет

СРПСКА НОРМАТИВИСТИКА У 21. ВЕКУ С ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА РЕЗУЛТАТЕ СРПСКЕ ЛЕКСИКОГРАФИЈЕ*

Циљ рада је да се представе битне одлике и резултати савремене српске нормативистике од почетка 21. века до данас. Након прегледа догађаја који су водили ка изградњи норми српског стандардног језика, пажња је усмерена на најзначајније активности, радове и ауторе који су допринели развоју ове области у последње две деценије. Указује се на улогу и значај научно-популарних приручника за усвајање и неговање стандардног језичког израза и језичке културе и на улогу речника у процесу лексичког и језичког нормирања. Критички се сагледавају најновији савремени начини разматрања нормативних језичких проблема у језичким групама на друштвеним мрежама. У завршном делу истакнута је као најхитнија потреба српске нормативистике и лексикографије израда онлајн-речника савременог српског језика.

Кључне речи: српска нормативистика, српска лексикографија, нормативни приручници, речници, српски језик.

The aim of this paper is to present the essential features and results of contemporary Serbian normativism from the beginning of the 21st century onwards. After reviewing the events which had led to the development of the linguistic norm of the Standard Serbian language, our attention is focused on the most important activities, works and authors who have contributed to the development in this area in the last two decades. We emphasize the role and importance of scientific and popular manuals for the acquisition and nurturing of the standard language and language culture, and the role of dictionaries in the process of lexical standardization. The latest modern ways of considering normative language problems in language groups on social networks are also critically considered. In the final part, the creation of an online dictionary of the modern Serbian language was pointed out as the most urgent need of Serbian normative studies and lexicography.

Key words: Serbian normativism, Serbian lexicography, normative manuals, dictionaries, Serbian language.

1. Увод. Настанак и развој савременог српског стандардног језика отпочео је реформаторским радом Вука С. Карачића на стандардизацији српског језика када су у првој фази овог процеса за основицу српског стандардног

---

* Овај рад финансирао је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према Уговору број 451-03-9/2021-14 који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ. Рад је у прилагођеном облику прочитан као реферат на словеначком језику на стручном скупу *Mednarodni dan slovarjev 2021* одржаном 15. октобра 2021. год. онлајн, поводом прославе *Међународног дана речника* (16. октобар) у организацији Секције за лексикологију Савеза славистичких друштава Словеније (*Sekcija za leksiko – Zveza društev Slavistično društvo Slovenije*) и Научноистраживачког центра Словеначке академије наука и уметности (*Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti*), чија је општа тема ове године била нормативност. Овде се рад први пут објављује.

језика изабрани новоштокавски централни српски народни говори који припадају источнохерцеговачком и (нешто касније) шумадијско-војвођанском дијалекту. Вуковом реформом средином 19. века, која је обухватила како гласовни и правописни тако и лексички и граматички систем, утемељена је књижевна норма на српском народном језику. Од тада се српски стандардни језик одвојио од дијалекта из којег је настао, добијајући надијалекатски статус и наставио да се развија по властитим правилима која чине норму српског стандардног или књижевног језика.¹ Ширењем и прихватањем вуковског новоштокавског језичког стандарда у хрватској језичкој култури пред крај 19. и почетком 20. века, српски књижевни језик постао је употребно српскохрватски,² добијајући наднационални карактер, а остаће у том нормативном статусу готово читаво једно столеће, све до 90-их година 20. века, када је услед историјских и националних политичких околности, након територијалне и језичке дезинтеграције његових носилаца, поново добио свој првобитни национални положај и сопствени нормативни живот, односно (п)остао српски (Радовановић 1996: 363).³ Основну одлику савременог српског стандардног језика представља његово изговорно двојство – напоредност два изговора, екавице и ијекавице, а у употреби су два писамма, ћирилица и латиница.

Да би се избегао неспоразум када се говори о српском језику, потребно је истаћи да се термин *српски језик* у лингвистици употребљава и са ширим значењем укупности свих његових дијалеката и са ужим значењем у којем се поистовећује са појмом стандардног или књижевног језика. У том ужем значењу он се данас готово чешће употребљава него у значењу српски језик уопште (Ковачевић 2021: 105). Слично је и са *језичком нормом* која с једне стране обухвата језик у његовој укупности па „сваки језички подсистем има некакву своју норму” (Јовић 1982: 38). С друге стране чешће се *норма* односи на књижевнојезичку или стандарднојезичку норму која не настаје спонтано него се изграђује у процесу нормирања и стандардизације књижевног језика (исп. Радовановић 2003: 186–197).

Мада се нормом описује структура језика и утврђује начин употребе језичких средстава на свим нивоима реализације: ортоепском, ортографском,

¹ Однос дијалекта и стандардног српског језика, онако како га је Вук установио, веома пластично је описао Стојан Новаковић констатујући да се тај (вуковски стандардни) језик „у свим појединостима, онакав какав је, нигде не говори у народу, макар да опет у њему нема ниједне појединости која се негде у народу не би говорила” (Глас СКА X, 62, према Пецо 1982: 12). О терминима и појмовима стандардни и књижевни језик и језик књижевности, њиховом међуодносно и историјату овога питања в. нпр. у раду Ковачевић 2016 и тамо наведену литературу. У овом раду се термини књижевни и стандардни језик употребљавају као синоними: књижевни или стандардни језик.

² У употреби су били различити називи за овај обједињени језик. После 1945. године, како наводи Брборић, „овај обједињени језик [...] се разједињавао и у називању и у нормирању: звао се *српски* и *хрвајски*, *хрвајски* или *српски*, *српскохрвајски* и *хрвајскосрпски*, *српскохрвајски* односно *хрвајскосрпски*, *српски* или *хрвајски* (најређе)” (Брборић 1996: 26).

³ О социолингвистичким процесима који су довели до српско-хрватског језичког обједињавања на крају 19. и почетком 20. века, а потом и до политичког уједињавања Срба и Хрвата и о потоњем политичком разједињавању српском и хрватском и језичкој дезинтеграцији в. нпр. Фекете 1982: 46; Радовановић 1995; 1996а; 1996б; 2003; 2004; Пешикан 1996: 171–173; Брборић 1996; 2007.

морфолошком, синтаксичком, лексичком и стилистичком, и у писању и у говору (RADOVANOVIĆ 2003: 186), у домаћој пракси се норма најчешће везује за писани језик у виду примене правописних правила, па се као основни нормативни приручник у српској језичкој пракси обично узима правопис, иако су за (у)познавање језичке норме и стицање језичке културе пре свега значајни граматика и речник (Ристић 2010: 336).

У досадашњем изграђивању норме српског књижевног језика, након вуковског периода и периода српскохрватског језичког заједништва, који је на нормативном плану обележен покушајима сређивања језичких прилика и успостављања јединства српскохрватског језика, постало је јасно да књижевнојезичко и национално заједништво Срба и Хрвата није одрживо, па је у току и након разлаза и цепања српскохрватског, на српској страни уследио период затишја у погледу нормативних активности (80-их и 90-их година прошлог века). Овај период обележен је претежно дескриптивним активностима на опису затеченог стања и пасивним односом према питањима нормирања и уопште језичке политике,⁴ који се огледа и у либералнијем односу према питањима језичке норме и стандардног језика као језичког узора, што је у условима непостојања јединствене и прокламоване језичке политике водило ка дестабилизацији језичког стања.⁵ Овакво стање ће се задржати све до пред крај века, када се формира Одбор за стандардизацију српског језика као највише стручно и научно тело „које окупља стручњаке и институције са српског језичког говорног подручја који се научно баве изучавањем српског језика” (Брборић и др. 2017: 9), са циљем планирања и вођења адекватне језичке политике и праксе и идентификовања приоритета у његовом проучавању и осавремењивању.

Актуелно стање савременог српског језика са аспекта норме и процеса његове стандардизације за последњих двадесет година (од краја 20. и почетка 21. века до данас) и резултате тога процеса представимо у раду усмеравајући пажњу на различите реализоване нормативне активности, на главне објављене нормативне приручнике и ауторе. Посебно ћемо се фокусирати на речнике српског језика као приручнике у којима се установљава језичка норма не само на лексичком већ и на свим другим језичким нивоима. У њима се најнепосредније и у сажетом виду одражавају резултати српске нормативистике који, на тај начин, постају приступачни и доступни њиховим корисницима, говорницима српског језика.

2. (НАЈ)НОВИЛИ РЕЗУЛТАТИ СРПСКЕ НОРМАТИВИСТИКЕ. Активности на овом пољу у последњих двадесетак година одвијале су се углавном под окриљем Одбора за стандардизацију српског језика и његових комисија, који је формиран 1997. године и окупља све надлежне србистичке институције.⁶ Један

⁴ За разлику од других страна у којима је у овом периоду, управо супротно, активно приступано питањима у области језичке политике.

⁵ Општи осврт на развој савременог књижевног језика у погледу нормирања текућих промена и кодификације његове норме у периоду од друге половине 19. века до најновијег стања в. у Ристић 2006: 24–26.

⁶ Одбор обједињује највише научне и стручне установе које се баве српским језиком: три академије наука и уметности: САНУ, ЦАНУ и АНУРС, Институт за српски језик САНУ

од главних циљева Одбора који је истакнут у његовом оснивачком акту *Сво-разум о оснивању Одбора за стандардизацију српског језика* јесте „систематско нормирање српског језика, с екавским и ијекавским изговором, свеобухватно и у појединостима, и израда одговарајућих докумената и приручника, као и доношење аката који би обезбеђивали проходност меродавних иновација у нормативистици и језичкој пракси” (Брборић и др. 2006: 17). На подстицај и под окриљем Одбора израђени су основни приручници, граматике и речници, који су недостајали српском језику и у којима је актуелизована стандарднојезичка норма у складу са савременим језичким токовима и научним достигнућима.⁷ Паралелно са приручницима који су припремљени у оквиру програма Одбора за стандардизацију и рада његових комисија настајали су и други приручници и граматике дескриптивно-нормативног типа у којима су такође обрађена важна питања из области правописа, граматике, акцентуације и др., а којима су по правилу претходила стручна и научна истраживања појединачних питања и проблематике. Њихов је значај посебно у томе што доприносе (у)познавању, неговању, очувању, ширењу и унапређивању српског језичког стандарда и српске језичке културе.

У области фонетике и фонологије, одн. ортоеписе и ортографије у оквиру програма Одбора, који се реализује у серији „Прилози граматике српског језика”, израђена је *Фонологија српског језика* (2010) Снежане Гудурић и Драгољуба Петровића, а исте године приређена је измењена и допуњена верзија *Правописа српског језика*⁸ у издању Матице српске (и његова ијекавска верзија 2014). Поред наведених дела, 2005. године је објављен и приручник за студенте новинарства *Орфографска и орфографска норма стандардног српског језика* ауторке Љиљане Суботић у издању новосадског Филозофског факултета, Одсека за медијске студије и WUS Austria, а 2012. године и друго допуњено електронско издање овог приручника са проширеним ауторским тимом који су чинили Љиљана Суботић, Исидора Бјелаковић и Дејан Средојевић, такође у издању Филозофског факултета у Новом Саду. Овим приручником дат је допринос познавању и усвајању изговорних и правописних

и Матицу српску, факултете из Србије, Републике Српске и Црне Горе на којима се студира српски језик, те Српску књижевну задругу (Брборић и др. 2006: 9; <https://www.ossj.rs/>).

⁷ У књизи *Српски језик у нормативном оцледу* (Брборић и др. 2006) приређено је првих 50 одлука Одбора за стандардизацију. Двадесетогодишњи рад Одбора и 66 до тада донетих одлука сабране су у посебној књизи *Одлуке Одбора за стандардизацију српског језика* објављеној 2017. године (Брборић и др. 2017). Одбор је у овом периоду радио са променљивом динамиком активности. У последње две године Одбор је поново био врло активан доносећи одлуке, мишљења и образложења које се тичу различитих питања, нпр. неоправданости промене назива државе Холандија у Низоземска; како се именица *молебан* мења по падежима у јединици и множини; како се у српском језику прилагођавају термилошке синтагме са именицом *менаџмент*; како треба писати назив вируса који изазива обољење ковид, као и одлуке које се тичу проблематизације језичког дела новог Закона о родној равноправности (првенствено творбе нових фемининатива и сл.).

⁸ Измењено и допуњено издање *Правописа српског језика* из 1993. године (у поновљеним издањима 1994. и 2002. године) аутора Митра Пешикана, Јована Јерковића и Мате Пижурице изашло је 2010. године, с петим издањем 2011, шестим 2013. и седмим 2016. године. У школама се употребљава *Школски правопис српског језика* који се појавио 2011. године аутора Јована Јерковића и Душанке Вујовић и *Правопис српског језика: школско издање* (2002; 2006; 2007; 2008; 2015; 2019) Милорада Дешића.

норми стандардног српског језика, нарочито значајан за посленике у медијима масовне комуникације као што су радио, телевизија и нови електронски медији. У области правописне и граматичке норме објављен је 2010. године *Правописни речник српског језика са њравописно-џрамајшчким савејшником* Милана Шипке (са другим, измењеним издањем 2012. године), у којем је обрађен шири вокабулар свих стилова савременог српског стандардног језика него што је то уобичајено за правописне речнике који се налазе уз правописне приручнике, па је овај речник веома погодан за проверавање исправности и отклањање несигурности у писању. У овом правописном приручнику савременог српског стандардног језика нормирање је примарно посвећено ијекавици чиме се, како истиче Стана Ристић, „попуњава недостатак савремених нормативних приручника за овај изговор српског језика” (Ристић 2010: 336).

Грамајшчка питања различитих језичких нивоа обрађена су у следећим приручницима: морфолошка питања, правила за грађење речи и облика у двама књигама *Творба речи у савременом српском језику* 1 и 2 (2002 и 2003) академика Ивана Клајна; лексичко-семантичка питања, правила за употребу речи и њихово комбиновање у *Лексиколоџији српског језика* (2007) Рајне Драгићевић; синтаксичка питања, правила за грађење реченице у двама књигама *Синџакса савременога српског језика: џросџа реченица* (2005) групе аутора, у редакцији академика Милке Ивић и *Синџакса сложене реченице у савременом српском језику* (2018) групе аутора, у редакцији академика Предрага Пипера, а израђена је и веома обимна *Српска синџакса I–VII* (2017) Радоја Симића и Јелене Јовановић Симић којој су претходиле књиге *Основи синџаксе српског језика* (2002) Радоја Симића и *Српска синџакса* 1 и 2 (2002) Радоја Симића и Јелене Јовановић. Објављена је такође *Нормативна џрамајшчка српског језика* у екавској (2013 и 2014) и ијекавској верзији (2015) академика Предрага Пипера и Ивана Клајна, а недавно је изашло и четврто, измењено и допуњено издање (2022), чији су аутори Предраг Пипер, Иван Клајн и Рајна Драгићевић. За ширу употребу у оквиру школских програма настале су *Грамајшчка српског језика за основну школу* (2010) Душке Кликовац, *Грамајшчка српског језика* (2005) Ивана Клајна и *Грамајшчка српског језика за средње школе* (2004) Михаила Стевановића, као и *Грамајшчка српског језика за џмнзије и средње школе* Живојина Станојчића и Љубомира Поповића (у више издања у последњих 20 година, последње 2020. године), док је за учење српског језика за нематерње говорнике изашло друго прерађено и допуњено афирмисано издање *Грамајшчке српског језика за сџранце* (2009) Павице Мразовић и Зоре Вукадиновић.

Појединачна нормативна питања и проблеме српски лингвисти су најчешће евидентирали и решавали у два за то предвиђена часописа *Наш језик* и *Језик данас*, затим у електронском часопису *Линџивистџичке акџуелносџи* и у другим језичким часописима, те у раду округлих столова и научних конференција и у објављеним зборницима. У најновијем периоду покренут је још један часопис *Новоречје* (2019), посвећен неолошким проблемима, у којем се такође постављају и решавају нека нормативна питања, по правилу везана за лексички ниво и актуелно стање у језику, као што су учестало позајмљивање, прихватање и адаптација лексике енглеског порекла у српски лексички систем, утицај друштвених чинилаца на језик (нпр. утицај актуелне

пандемије вируса корона на језик) и др., што доприноси праћењу развоја и неговању књижевног језика.

Питања промена у језику,⁹ посебно у домену акценатског система, лексике, морфологије и синтаксе, које се одражавају на норму, а у новије време дешавају најизразитије под утицајем нових технологија и дигиталног медија (портали, онлајн-издања новина и часописа и др.) разматрају се такође у приручницима научно-популарног типа, у којима се комбинују елементи научног и популарног стила у обраћању читаоцима ради приступачности, лакшег разумевања и прихватања. Тако су у овом периоду објављене бројне књиге сличног карактера – језички саветници и приручници, од којих као значајније наводимо *Српски језички приручник* аутора Павла Ивића, Ивана Клајна, Митра Пешикана и Бранислава Брборића у више издања (2004; 2006; 2007; 2011)¹⁰ у којем се износи и решава низ актуелних језичких проблема почевши од изговора и акцентуације, правописа и граматичких питања до лексичких, семантичких, синтаксичких и стилских проблема; затим *Речник језичких недоумица* Ивана Клајна, који је доживео многа издања и који је допуњаван и мењан у складу са актуелним језичким и правописним променама (последње издање 2016. год.), *Језичке доумице: новије и старије* (2006) Егона Фекетеа, *Није – нејо : језички саветник* (2006) Љубице Прћић, *Српски језик – норма и пракса* (2009) и *Језички саветник* (2012) Раде Стијовић. Посебна едиција издавачке куће *Прометјеј – Популарна лингвистика* посвећена је језичким темама и садржи бројне наслове који се баве актуелним питањима језичке норме, као што су *Исјеци ња реци* (2007) Ивана Клајна, *Како се каже* (2016) Милорада Телебака, *Језик око нас* (2019) групе аутора, *Како и зашто (не)писати овако* (2019) Милоша Ковачевића, *Муке око језика и правописа* (2019) Вељка Брборића и др.

Сви ови и други приручници који овом приликом нису поменути представљају значајан допринос у области нормативних истраживања, као и на плану неговања и ширења језичке културе, а нарочито за образовне сврхе. Посебан значај у нормирању језика, као и за (у)познавање језичке норме, учење језика и примену у свакодневној језичкој пракси, с друге стране, имају речници српског језика, и то како дескриптивни и школски речници, тако и разни други типови специјалних и мањих речника. Њихова улога у нормирању, праћењу и представљању развоја језика и актуелних језичких и правописних промена до сада није довољна истакнута. Сматрамо да је сарадња нормативистике и лексикографије, нарочито у области електронске лексикографије и корпусне лингвистике, перспектива даљих истраживања. У наставку рада посебно ћемо представити речнике као нормативне приручнике.

⁹ Језички процеси и промене на различитим језичким нивоима у другој половини 20. века у српском језику систематски су описани у књизи *Српски језик на крају века* (Радовановић (ред.) 1996).

¹⁰ *Српски језички приручник* је поновљено и допуњено издање књиге *Језички приручник*, коју је 1991. године издала Радио-телевизија Београд као помагало за свакодневну употребу како би се допринело унапређењу језичке културе у програмима радија и телевизије. Основни текст првог издања није битније измењен у наредним издањима будући да се, како истичу аутори, у самом језичком систему није ништа битно променило, мада је текст осавремењен и допуњен новим примерима и правописним правилима.

3. Речници као нормативни приручници. У ранијим приступима процесу нормирања улога речника као нормативних приручника углавном није била запажена, а примат је даван правопису и донекле граматикама. Како наглашава Стана Ристић „традиционална српска (српскохрватска) нормативистика, имајући у виду углавном писани језик, системски и организовано бавила се проблемима ортографске, а нешто мање и ортоепске норме, што је и у савременом језику резултирало појавом више правописа и правописних приручника” (Ристић 1995/1996: 67–68), док изостају нормативни приручници који би прописивали лексичку норму (тј. нормативни речник). Ту улогу у српском (и у многим другим језицима) имају дескриптивни речници који садрже не само информације нормативног типа које се односе на употребу лексике него и друге информације које показују и установљавају књижевнोजезичку норму у различитим њеним доменима, ортографском/ортоепском и граматичком, а у ширем смислу и у стилском и прагматичком.

Значајан допринос побољшању стања на овом пољу, указивањем на различите аспекте лексичког нормирања, улогу и значај речника у процесу нормирања и стандардизације језика и за учења језика, као и кроз решавање бројних питања и проблема како у изради самог речника тако и кроз научноистраживачко бављење појединачним питањима и проблемима дали су лексикографи из Института за српски језик САНУ који раде на изради *Речника српскохрватској књижевној и народној језика*,¹¹ међу којима се питањима раслојавања језика и лексичке норме посебно и темељно бавила и вредан допринос дала Стана Ристић, управо на примеру овог академијског речника (в. нпр. њене радове Ристић 1995; 1995/1996; 1997; 2005; 2006 и др.). Она истиче да ни у савременом приступу језичком нормирању није утврђено ко и на који начин регулише ову језичку материју, због чега је улога речника у овом домену сасвим занемарена, иако управо они, поред осталог, установљавају лексичку норму у свој њеној обухватности и комплексности (Ристић 1995: 234).

За разлику од других типова норме, ортографске/ортоепске и граматичке, које се установљавају у за то намењеним приручницима (правопису и граматикама), а претежно дисеминирају кроз различите друге типове приручника и на различите друге начине, међу којима важно место имају и дескриптивни речници (поред језичких уџбеника, језичких саветника, научно-популарних књига у којима се објашњавају различита језичка питања у вези

¹¹ *Речник српскохрватској књижевној и народној језика* САНУ плод је тимског рада ауторског колектива Института за српски језик, капитално дело не само српске филологије већ и српске културе уопште и једног дана биће, према обиму, међу највећим речницима у словенском свету (садржаће, када рад на њему буде завршен, преко 35 томова и око пола милиона речи обухватајући, по речима Александра Белића, његовог првог уредника, „традиционални књижевни и општекултурни језик тога времена и савремени разговорни језик културних кругова наших народа”). Овај речник, међутим, иако одражава и установљује актуелну стандарднојезичку норму у лексичком и другим њеним доменима, па се може користити и као нормативни приручник, ипак примарно није намењен овом задатку због чега информације нормативног типа нису увек експлицитно дате на начин да буду лако доступне просечном кориснику, па је, како наводи Стана Ристић, ради корисника речника овог типа потребно представити типове нормативних информација и места у речничком чланку (одредници) где их могу наћи (1995: 68), што је она у више својих радова и учинила. Аутори, односно део ауторског колектива *Речника српскохрватској књижевној и народној језика* израдио је такође шестотомни *Речник српскохрватској књижевној језика* Матице српске, као и једнотомни *Речник српској језика* Матице српске.

са граматичким и правописним недоумицама, а у најновије време и интернет сајтова намењених језичким питањима, те језичких група и профила на друштвеним мрежама), лексичка норма се установљава и дисеминира првенствено путем речника, па су улога и значај речника у процесу лексичког и језичког нормирања и стандардизације прворазредни, што потврђује и чињеница да већина језика у свету нема правописа, док сваки језик има своје речнике и граматике (исп. Ристић 2011: 336 и тамо наведену литературу).

Промене у језику у виду модернизације одвијају се непрестано под утицајем различитих друштвених фактора, а највидљивије су на лексичком нивоу.¹² Лексичке промене у језику прате промене у стварности у којој живимо како бисмо могли да се споразумевамо. Задатак лексичке норме јесте да прати лексичке промене и да одговори на све потребе савременог језика у том погледу. Највећи значај за лексичко нормирање, отуда, имају речници и то мали (једнотомни) дескриптивни речници који се редовно прерађују и допуњавају новим материјалом, а у најновије време њихову улогу преузели су такви ажурни онлајн-речници¹³ и електронске лексикографске базе података као речници новог типа. Српски језик, нажалост, још увек нема ауторитативних резултата у области онлајн-лексикографије.

На пољу израде дескриптивних речника, поред поменутог *Речника српскохрватској књижевној и народној језика*, чија се израда континуирано одвија у периоду од краја 19. и почетка 20. века све до данас, у току којег је до сада објављена укупно 21 књига са око 250.000 обрађених речи, а израда 22. и наредних планираних томова је у току,¹⁴ у периоду од успостављања најновијег језичког стања савременог српског стандардног језика објављен је једино једнотомни *Речник српској језика* у редакцији Мирослава Николића (прво издање 2007, поновљено поправљено и допуњено издање 2011. и друго редиговано издање 2018. године). То је, за сада, најрецентнији речник савременог српског језика доступан само у штампаном облику који садржи нешто више од 80.000 речи, са примарно нормативном улогом а секундарно дескриптивном, како је и својствено малим речницима, а према оцени нашег врлог лексикографа Даринке Гортан-Премк „са тежиштем, не увек постигнутим, на савременој лексици” (ГОРТАН-ПРЕМК 2017: 293).¹⁵

¹² О главним лексичким променама и лексичком развоју до краја 20. века в. Клалн 1996.

¹³ Највеће енглеске издавачке лексикографске куће одавно су обуставиле израду и објављивање штампаних папирних издања речника и прешле на израду и ажурирање интернетских онлајн-издања.

¹⁴ Израда *Речника САНУ* прати и одражава путеве развоја српског књижевног језика у домену лексичког блага, али и у другим језичким и нејезичким доменима. Тако историјат израде *Речника САНУ* и сам *Речник*, сведоче о бројним лексичким и граматичким променама и социолингвистичким променама које су се одиграле у претходном периоду, али и о континуитету његовог развоја у духу Вуков(ске)е књижевнојезичке норме, без обзира на сам назив у којем се рефлектује српско-хрватско језичко заједништво које више није актуелно (што је више пута било предмет лингвистичких расправа у литератури и на седницама у САНУ посвећеним питањима назива *Речника*, в. Ковачевић, Шћепановић 2011: 141–154). За одржавање истакнутог континуитета у развоју српског књижевног језика нарочит значај има питање дефинисања корпуса савременог српског језика, које је такође више пута било стављано на дневни ред лингвистичких расправа, в. Ристић 2011.

¹⁵ За (п)описивање српског лексичког система и даље је релевантан шестотомни *Речник српскохрватској књижевној језика* (1967–1976) МС и МХ (I–III књига). Започета је израда

Према договорима који су се одвијали у претходних неколико година, у Матици српској се планира израда новог вишетошног дескриптивног речника српског књижевног језика, средњег обима, који би обухватио најсавременију лексику српског језика. Нажалост, ни за овај речник се, према садашњој замисли, не предвиђа израда (слободно доступне) онлајн-верзије речника, али је свакако значајан помак што се у његовој изради планира употреба наменски израђеног електронског корпуса, мада се она не одвија планираном динамиком (исп. Драгићевић 2018: 379, 381).

Иако српски лингвисти прате рад на европском лексикографском пољу и упознати су са достигнућима модерне дигиталне лексикографије која пружа многе могућности које штампани облик не даје, што се види у радовима у којим се залажу за израду савремених дигиталних (онлајн) речника српскога језика (в. радове Првић 2016; LAZIĆ-KONJIK – MILENKOVIĆ 2020; LAZIĆ-KOBIK – RISTIĆ 2021), још увек се нису стекле повољне инфраструктурне прилике и институционални услови да се отпочне израда једног таквог речника, па чак ни то да се неки од постојећих речника српског језика дигитализује и у виду онлајн-верзије учини доступним најширем кругу корисника. Одређена настојања у правцу осавремењавања и убрзања израде Речника САНУ која подразумевају дигитализацију како извора на основу којих речник настаје тако и самог процеса рада, као и крајњег производа, присутна су дужи низ година (в. САБО – ВИТАС 1988; РИСТИЋ – ИВАНОВИЋ 2011; ИВАНОВИЋ и др. 2016). Сам рад на процесу дигитализације Речника и грађе за Речник отпочет је тек 2016. године под руководством Раде Стијовић у виду сарадње аутора на изради Речника САНУ и информатичког тима са Математичког и Рударског факултета из Београда на челу са Душком Витасом и Ранком Станковић. До сада су обављени послови скенирања и дигитализације грађе Речника, као и скенирања и рашчитавања појединих томова (в. нпр. Стијовић 2017; Стијовић – СТАНКОВИЋ 2017; СТАНКОВИЋ i др. 2018; ВИТАС и др. 2019; Стијовић и др. 2020).

Треба, такође, поменути да су пре више година (2015) започети процеси (ретро)дигитализације речника, која је у садашњим условима обухватила дигитализацију Вуковог Рјечника и неких објављених дијалекатских речника (*Речника косовско-међохиској дијалектџа* Глише Елезовића, *Речника џовора јужне Србије* Момчила Златановића, *Рјечника џовора Прошћења* Милоша Вујичића и *Рјечника дубровачкој џовора* Михаила Бојанића и Растиславе Тривунац). Ови послови ретроидигитализације обављају се на речничкој платформи Института за српски језик *Расковник*, која као посебна лексикографска инфраструктура („српски лексикографски портал и платформа за упоредна истраживања српске лексике”) пружа добре могућности за међусобно повезивање и обједињено представљање укупне српске лексикографске продукције и вишеструку претраживост, по узору на сличне лексикографске платформе за друге језике, нпр. словеначки *Fran* или OED (Oxford English Dictionary).¹⁶ Нажалост, након почетног замаха, рад на дигитализацији

још неколико дескриптивних речника савременог књижевног језика које раде појединци (нпр. *Речник савременој српској књижевној језика* и *Темајски речник српској језика* Ђорђа Оташевића, *Енциклопедијски речник* Ђорђа Оташевића и Миодрага Тошића и др.).

¹⁶ Fran: <https://fran.si/>; OED: <https://www.oed.com/>.

и постављању нових дигитализованих речника је успорен, готово заустављен, а платформа је и даље у бета развојној верзији.

У домену израде мањих речника, секундарних дескриптивних и специјалних речника, значајних са аспекта језичке норме, треба најпре нагласити да немамо ниједан (нови) школски речник. Постоји једино школски речник Мирјане Јоцић и Вере Васић *Школски речник сјангардној срјско-хрвајској/хрвајско-срјској језика* из 1988/1989. год., који је методолошки веома добро заснован и чија је употреба прилагођена брзом учењу и усвајању садржаја пописаних речи, али који, нажалост, није завршен.

Речнике нових речи, који су значајни са аспекта праћења развоја језика и зато што се у њима први пут бележи појава неке нове речи, такође готово да немамо. Године 2008. објављено је сажето издање *Речника нових и незабележених речи* Ђорђа Оташевића који је објављен 1999. године и *Мали речник нових речи* истог аутора, а започето је издавање *Великој речника нових и незабележених речи 1 и 2* (2004; 2005). Помаци се у овој области ипак назире, будући да су у последње време објављени или припремљени за објављивање радови у којима се указује на значај неолошког бављења лексиком за језичка проучавања, на важност праћења динамике језичког развоја у процесу нормирања и стандардизације лексике, као и на потребу израде савремених онлајн-речника нових речи чијом би израдом поменути истраживања била значајно убрзана и олакшана (в. Прђић 2021; Драгићевић 2020; LAZIĆ-KOŃIK – MIŁENKOVIĆ 2020), али и грађа за речник нових речи која се објављује у *Новоречју*.

Њима су слични речници страних речи, а у претходном назначеном периоду објављена су два таква речника, Петра П. Ожеговића, *Лексикон мање њознатјих сјраних речи и израза који се користје у живом срјском језику* (2007) и Ивана Клајна и Милана Шипке, *Велики речник сјраних речи и израза* (2007, са више допуњених издања). Речник Ивана Клајна и Милана Шипке је по свом обиму обухватио велики број страних и нових страних речи, и опште употребе, и специјалне, термилошке употребе, па је прихваћен не само у стручној већ и у општој употреби (наместо некадашњег познатог „Вујаклије”). Од речника са позајмљеницама из појединих језика објављена су два речника, англицизама *Du уу speak anglosrpski? Речник новијих ањлицизама* (2001; 2011; треће електронско издање 2018) аутора Вере Васић, Твртка Прђића и Гордане Нејгебауер и *Речник јурцизама* (2009) Ђорђа Оташевића, а 2021. године објављено је електронско (нажалост не и онлајн претраживо) издање новог речника англицизама под насловом *Срјски речник новијих ањлицизама* аутора Твртка Прђића, Јасмине Дражић, Мире Милић и др.,¹⁷ који поред значења англицизма даје препоруке за њихов изговор и правилно писање и наводи њихове граматичке особине, па у том смислу представља значајан допринос за установљавање како правописне и ортоепске, тако и граматичке, лексичке норме.

Од фразеолошких речника српског језика објављена су два: *Мали срјски фразеолошки речник* (2007) Ђорђа Оташевића и *Фразеолошки речник срјскоја језика* (2012) истога аутора. Овде ћемо навести и речнике жаргона

¹⁷ В. <http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2021/978-86-6065-636-2>

који су објављени у наведеном периоду: Боривој Герзић и Наташа Герзић, *Речник савременој београдској жаргона* (2002); Мирјана Милојковић, *Речи: речник ђачкој жаргона* (2000); Пертит Имами, *Београдски фрајерски речник* (2000); Симо Ћирковић, *Речник урбане свакодневице* (2011); Боривој Герзић, *Речник српској жаргона (и жаргону сродних речи и израза)* (2012); *Речник ојсцених речи* (2011) Данка Шипке и друго допуњено издање *Двосмерној речника српској жаргона и жаргону сродних речи и израза* (2005) Драгослава Андрића.

У области творбених речника израђени су и објављени: *Обрајни речник српској језика* (2000) Мирослава Николића, који садржи и одређене лексикографске информације, као што су прозодијска обележја и акценат, па се са нормативног аспекта сматра поузданим акцентолошким приручником који се употребљава у изради других нормативних приручника (нпр. у изради дескриптивних речника); *Семантичко-геривациони речник*, св. 1 и 2 (2003, 2006) у редакцији Даринке Гортан-Премк, Вере Васић, Љиљане Недељков (1. св.) и Рајне Драгићевић (2. св.) који је значајан не само са научног аспекта него и као основа за стварање модерних и активних једнојезичних и двојезичних речника устројених по деривационим гнездима и као основа за стандардизацију српске лексике, а самим тим и основа за нормирање различитих терминологија (ГОРТАН-ПРЕМК 2017: 299); *Речник њворбених форманаја: њочейне лексичке листе* (2003) и друго измењено и допуњено издање *Глосар њворбених форманаја* (2005) Данка Шипке, у којима су алфаветским редоследом пописани сви творбени форманти са њиховим значењским карактеристикама.

У области специјалних речника израђени су: *Речник синонима* (2007) Павла Ћосића (и друго проширено издање 2008), *Речник скраћеница* (2012) Ђорђа Оташевића, морфолошки речник *Српски глаголи: конјугацијски речник глагола српској језика* (2019) Николе Радосављевића и Саше Марјановића, синтаксички речник *Синтамајски речник* (2009) Ђорђа Оташевића и Љиљане Оташевић.

У области термиолошких речника такође има остварених вредних резултата, мада је ова област у српској лексикографији слабо уређена, будући да се послови израде термиолошких речника и даље најчешће не одвијају организовано у сарадњи лексикографа и стручњака за одређену терминологију, него као прегалачки покушаји појединаца, стручњака за одређену област или превођењем страних речника (нпр. *Речник инвалидносји – ка једнакосји у јавном говору* (2003) Милице Ружичић, *Речник црквених њојмова* (2006) Љиљане Стошић, *Речник књижевних њермина* (2007) Тање Поповић, *Грамајички и линвистички њојмовник* (2011) Милице Радовић-Тешић), а у Матици српској, у сарадњи стручњака за дате области и лексикографа израђена су и објављена два термиолошка речника: *Орњиолошки речник* (2016) Дејана Милорадова, Васе Павковића, Слободана Пузовића и Јавора Рашајског и *Бајраолошко-херјеолошки речник српској језика* (2019) Дејана Милорадова, Иване Ћелић, Катарине Сунајко, Растка Ајтића и Имреа Кризманића.¹⁸

¹⁸ Преглед резултата српске лексикографије и онога што јој је претходило и утемељило је може се наћи у неколико радова и књига које смо користили: ШИПКА 2007; ОТАШЕВИЋ 2014; ГОРТАН-ПРЕМК 2017; ДРАГИЋЕВИЋ и др. 2018.

4. ОСТАЛЕ АКТИВНОСТИ. Недавно одржана међународна научна конференција *Лексикографија и лексикологија у светлу актуелних проблема* у организацији Института за српски језик САНУ (2020), уз учешће бројних домаћих лингвиста са рефератима у којима су представљени најзначајнији лексикографски пројекти, објављени речници и актуелна истраживања из сфере лексикологије и лексикографије, најављује у будућности израду нових речника у домаћој лексикографији, како дескриптивних тако и специјалних лингвистичких и термилолошких једнојезичних и двојезичних, као што су: *речник српског језика, речник колокација, реџијски речник Ђридева, ђедаџошки речник српског језика, речник англицизама, речник ђејоратива, речник анимативности, миколошки речник, енглеско-српски речник синонимских термина, енглеско-српски речник назива за боје* итд. (крајем 2021. год. изашао је и зборник са ове конференције под истим насловом).

Ова конференција наставља традицију одржавања сличних лексикографско-лексиколошких окупљања у нашој средини, каква је нпр. била 2001. године конференција *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе* са истоименим објављеним зборником (2002), на којима се, посредно, актуализују и решавају поједина питања установљавања и даље кодификације језичке лексичке норме, док се правописна питања и питања установљавања правописне и ортоепске норме актуализују и решавају на за то предвиђеним окупљањима, какав је нпр. био скуп *Актуелна питања српског правописа* одржан 2018. године, са којег је објављен зборник *Нови прилози српском правопису* (2019).

5. Нови начини регистровања језичких и правописних промена. Иако се кључни проблеми српске нормативистике по правилу разматрају и решавају у оквиру за то надлежних тела (Одбора, Матице српске, Института за српски језик и србистичких катедри филолошких факултета), као и у стручним и научним истраживањима појединачних нормативних питања и проблема, те у наведеној нормативистичкој (и саветодавној) литератури, не треба занемарити савремене начине разматрања језичких проблема и активности које се одвијају у језичким групама на друштвеним мрежама (*Фејсбук, Инстаграм*), које корисници поменутих друштвених мрежа све чешће стварају са циљем бављења језичком културом и неговања правилног језичког израза.¹⁹ Разлози за оснивање језичких група најчешће су саветовање у вези са правописним и граматичким питањима и решавање језичких недоумица њихових корисника, али се њихове активности проширују на коментарисање актуелних дневно-политичких језичких тема (различити језички лапсуси, грешке и

¹⁹ Неке од поменутих група су *Сваког дана по једно правило из области српске језичке културе, Нац језик, Језичке недоумице, Акценти српског стандардног језика и језичка култура, Правопис и граматика српског језика, Недоумице у српском језику*. Значајно је поменути и друге видове активности на интернету које доприносе ширењу и неговању језичке културе, као што су сајтови и профили на друштвеним мрежама посвећени популарисању тема из језичке културе нпр. *Дневна доза правописа, Српски часком, Српски језички ајдеље, Језикофил, Описмени се, Писменица* и др. који све више преузимају улогу штампаних језичких саветника, а због лаког и брзог приступа, мултимедијалног начина представљања информација и сталне доступности (могућности да корисници директно постављају питања и добију потребне информације) стичу све већу популарност међу говорницима српског језика.

пропусти који се могу чути у медијима) све до проблематизовања различитих нормативних решења, па и неприхватања институционалних ауторитета, а у њиховом раду и одржавању по правилу учествују и истакнути српски лингвисти и нормативисти. Њихов је значај посебан и по томе што су други медији (радио и телевизија), раније посвећени решавању оваквих питања, сада углавном незаинтересовани за проблеме језичке културе, иако је ниво културе јавног говора и писања пољуљан, па управо ове групе показују да свест о потреби неговања књижевног језика и заинтересованост за прилагођавање језичком стандарду код најширег круга говорника постоји. Са више десетина хиљада чланова, ове групе у исто време представљају јединствене базе актуалних језичких информација и показатеље стварног живог савременог језичког стања и, неретко, далеко пре званичних институција, идентификују различите новине и промене у језику у виду расправљања конкретних језичких недоумица које се јављају у текућој употреби језика.

6. ОПШТА ОЦЕНА СТАЊА – ШТА НАМ НЕДОСТАЈЕ. На основу представљених резултата српске нормативистике у последњих двадесет година, од почетка 21. века до данас, општа је оцена да је српска нормативистика учинила крупан корак у правцу нормирања језичких појава и изграђивања и установљавања норме српскога књижевнога језика на свим нивоима кроз израду дескриптивних и нормативних језичких приручника и кроз друге видове нормативних активности, посебно захваљујући прегалачком раду њених водећих представника и установа, Матице српске и Института за српски језик САНУ, као и залагању и стручној подршци Одбора за стандардизацију. Тако су у последњих двадесет година израђени основни нормативни приручници којима се установљава језичка норма на граматичком, лексичком и правописном нивоу: нормативна граматика, једнотомни речник и правопис српскога језика, а приређени су и бројни други језички саветници и уџбеници којима се омогућава ширење установљеног стандарда и развој и подизање нивоа језичке говорне културе (друго је питање колико је тај стандард заиста проширен путем употребе језика у школама, у средствима масовне јавне комуникације, државној администрацији итд., што су проблеми који спадају у област језичке политике).

Све то, ипак, не умањује чињеницу да на свим пољима, а посебно на пољу лексикографије, постоји потреба за израдом различитих типова речника које још увек немамо (онлајн-речник савременог српског језика, акценатски речник, различити приручни школски речници нормативног карактера, затим речници синонима, антонима, хомонима и терминолошки речници), као и потреба за даљим систематским радом на изучавању савремених језичких појава и текућих језичких процеса који настају под утицајем друштвених промена, будући да се језички развитак неумитно одвија стављајући пред нормативистику стално нове задатке.

У досадашњим истраживањима већ је уочено и истакнуто да савремени језички развој карактеришу брзе промене и појачано угледање на језик медија, за разлику од претходног периода када је главни узор био језик уметничке књижевности и образованих људи, што је за последицу имало приближавање и уравнотежење стандардног идиома и супстандарног разговорног

језика (Ристић 2006: 50). Најновији развој савременог српског језика убрзано се одвија у динамичним друштвеним и језичким околностима, па је једна од најпречих потреба српске нормативистике и лексикографије, без сумње, израда онлајн-речника савременог српског језика у којем би биле представљене све релевантне информације (семантичке, синтаксичке, лексичке и др.) у виду правила функционисања и употребе лексичких јединица, какав је предложен у раду Лазич-Коњик – Ристић 2021. Такав речник би у складу са савременим схватањима модела стандардног језика као аутономног, нормираног, полифункционалног и еластично стабилног (RADOVANOVIĆ 2003: 188; КОВАЧЕВИЋ 2021: 104) и у складу са савременим ставовима у нормативистици према којима се даје предност дескриптивној, а не прескриптивној норми, пратио и показивао реално стање језичке структуре и свих функционалних стилова, уважавајући посебности и говорног, и писаног језика, и њихових најновијих варијетета²⁰ и препоручивао праве вредности аутентичног језичког развоја (Ристић 2006: 40), остварујућина тај начин нормативну репрезентативност.

7. ЗАКЉУЧАК. У раду су представљене битне одлике савремене српске нормативистике од почетка 21. века до данас уз кратак осврт на догађаје и нормативне активности који су довели до установљавања српског стандардног/књижевног језика. Пажња је усмерена на најзначајније радове и ауторе који су допринели развоју ове области у последње две деценије.

Преглед објављених радова показао је да су српска нормативна истраживања значајно напредовала у последњих двадесет година, посебно захваљујући прегалачком раду њених водећих представника (Митра Пешикана, Јована Јерковића, Ивана Клајна, Предрага Пипера, Мате Пижурце, Драгољуба Петровића, Бранислава Брборића, Милорада Дешића, Егона Фекетеа, Милана Шипке, Раде Стијовић и др., као и лексикографа Даринке Гортан-Премк, Мирослава Николића, Стане Ристић, Милице Радовић-Тешић, Вере Васић, Твртка Прћића, Данка Шипке и др.). Показано је да је формирање Одбора за стандардизацију позитивно утицало на консолидацију језичког стања на плану стандардног/књижевног језика након дезинтеграције заједничког српскохрватског језика, доводећи до планског убрзавања послова на његовом проучавању, описивању и стандардизацији. Тако су у прве две деценије 21. века израђени и објављени главни нормативни приручници – ново актуализовано допуњено издање правописа, нормативна граматика и једнотомни речник српског језика, који раније нису постојали, а у којима су обрађена питања од значаја за српску фонетику, правопис, морфологију, творбу речи, лексикологију, синтаксу итд.

Описана је и оцењена улога и значај научних и научно-популарних активности и приручника за бележење и описивање језичких промена и процеса на различитим језичким нивоима, као и за усвајање, ширење и неговање стандардног језичког израза и језичке културе уопште. Они уједно дају важан

²⁰ У најновије време појавио се језик интернета као „варијетет писаног језика” и то „са комбинованом нормом књижевног и разговорног језика (нарочито његових професионалних жаргона)” (према Ристић 2006: 23), односно као „нешто треће” тј. „медијум нарочитог формалног профила и специфичних функционалних карактеристика” (BUGARSKI 2005: 24).

допринос разради методологије за будуће послове нормирања различитог типа, а нарочито у садашњим условима уобразаног језичког развоја и наглих друштвених промена.

Посебно је показан значај и улога речника у процесу лексичког и језичког нормирања, који нису само пописи речи једнога језика, већ и главно поприште на којем се установљава језичка норма на свим језичким нивоима, од ортографско/ортоепског и граматичког до стилског и прагматичког. Самим тим, они су и главни приручници у којима се на најнепосреднији и најприступачнији начин за кориснике, говорнике српског језика, представљају резултати српске нормативистике.

Први пут се указује на нове начине регистровања и разматрања језичких и нормативних проблема у језичким групама на друштвеним мрежама и у сродним видовима активности на интернету, који се критички сагледавају. Чланове поменутих група чине не само заинтересована стручна јавност и угледни српски лингвисти него и најшири круг просечних корисника, говорника српског језика. Оне показују, с једне стране, да и те како постоји свест о потреби и значају неговања књижевног језика и прилагођавања језичком стандарду, а са друге стране, омогућавају изношење и другачијих, либералнијих погледа на питања концепта норме и стандардног језика у односу на ранија превладавајућа схватања према којима је глорификован стандардни језик, што отвара нове перспективе даљег развоја нормативистике.

На крају је истакнута најхитнија потреба српске нормативистике и лексикографије, а то је израда онлајн-речника савременог српског језика у складу са савременим лексикографским достигнућима, који би у условима брзих друштвених промена лингвистима омогућио ажурно описивање и праћење лексичких и језичких промена и процеса на свим језичким нивоима у складу са узусом, а његовим корисницима, говорницима српског језика, поуздан и лако доступан нормативни приручник.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- БРБОРИЋ, Бранислав. Предисторија и социолингвистички аспекти. Милорад Радовановић (ред.). *Српски језик на крају века*. Београд: Институт за српски језик САНУ – Службени гласник, 1996, 17–37.
- БРБОРИЋ, Бранислав, Јован Вуксановић, Радојко Гачевић (прир.). *Српски језик у нормативном огледалу: 50 одлука Одбора за стандардизацију српског језика*. Београд: Београдска књига, 2006.
- БРБОРИЋ, Бранислав. Стандардни језик и језички стандард. Павле Ивић, Иван Клајн, Митар Пешикан, Бранислав Брборић (ур.). *Српски језички приручник*. Београд: Београдска књига, 2007, 11–36.
- БРБОРИЋ, Вељко, Јован Вуксановић, Милан Тасић, Срето Танасић (ур.). *Одлуке Одбора за стандардизацију српског језика*. Београд: НМ Либрис – Одбор за стандардизацију српског језика, 2017.
- ВИТАС, Душко, Цветана Крстев, Ранка Станковић. Белешка о дигитализацији речника. *Научни сасијанак славистица у Вукове дане* 48/3 (2019): 49–61.
- ГОРТАН-ПРЕМК, Даринка. Српска лексикографија данас. *Јужнословенски филолоџ* LXXIII/3–4 (2017): 291–313.
- ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна. Актуелна питања српске лексикографије. *Књижевност и језик* LXV/3–4 (2018): 377–388.

- ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна, Ненад Ивановић, Милосав Тешић (ур.). *Српска лексикографија од Вука до данас: кайшалој изложбе*. Београд: САНУ – Савез славистичких друштава Србије, 2018.
- ЈОВИЋ, Душан. Лингвистичка теорија – језичка норма – језичка заједница. *Актуелна ишћања наше језичке културе*. Просветни преглед, 1982, 37–43.
- КЛАЈН, Иван. Лексика. Милорад Радовановић (ред.). *Српски језик на крају века*. Београд: Институт за српски језик САНУ – Службени гласник, 1996, 37–87.
- КОВАЧЕВИЋ, Милош, Михаило Шћепановић. *Српски језик у врлојоу полићике*. Никшић: Издавачки центар Матице српске Друштва чланова у Црној Гори, 2011.
- КОВАЧЕВИЋ, Милош. Језик књижевности између српске филологије и стилистике. Александра Вранеш, Љиљана Марковић (ур.). *Филолојија културе*. Београд: Филолошки факултет, 2016, 11–36.
- КОВАЧЕВИЋ, Милош. Питања српског језика на несрбистичким филолошким катедрама и на ненаставничким факултетима. Милош Ковачевић (ур.). *Сћајтус српској језика и књижевности у образовном сисћему. Зборник радова са Прве ишћеркайшегарске србисћичке конференције, одржане у НОКЦ „Вук Караћић” у Тршићу 19–21. јуна 2020. године*. Београд: Завод за унапрећивање образовања и васпитања, 2021, 103–121.
- ЛАЗИЋ-КОЊИК, Ивана, Стана Ристић. Ка отвореном речнику српског језика – проблем дефинисања лексичког значења. Стана Ристић, Ивана Лазић-Коњик, Ненад Ивановић (ур.). *Лексикографија и лексиколојија у свећилу актуелних проблема*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2021, 91–113.
- ОТАШЕВИЋ, Ђорђе. *Граћа за лексиколошкку и мећалексикографску библиографију 1*. Београд: Алма, 2014.
- ПЕЦО, Асим. Српскохрватски језички стандард – шта је то? *Актуелна ишћања наше језичке културе*. Београд: Просветни преглед, 1982, 9–17.
- ПЕШИКАН, Митар. Правописна норма. Милорад Радовановић (ред.). *Српски језик на крају века*. Београд: Институт за српски језик САНУ – Службени гласник, 1996, 171–179.
- ПРЋИЋ, Твртко. Какав нам општи речник српског језика највише треба. Стана Ристић, Ивана Лазић-Коњик, Ненад Ивановић (ур.). *Лексиколојија и лексикографија у свећилу савремених ирсисћуја*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2016, 87–117.
- ПРЋИЋ, Твртко. Значај научног бављења неологизмима у српском језику: лексиколошки и лексикографски аспект. Стана Ристић, Ивана Лазић-Коњик, Ненад Ивановић (ур.). *Лексикографија и лексиколојија у свећилу актуелних проблема*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2021, 643–669.
- РАДОВАНОВИЋ, Милорад. Фазе (дез)интеграције српске стандарднојезичке нормe. Или: Како је „српски” (п)остао „српски”. Stanisław Gajda (red.). *Језыки словианские 1945–1995 : gramatyka – leksyka – odmiany : materiały międzynarodowej konferencji naukowej, Opole, 20–22.09.1995. g.* Opole: Uniwersytet Opolski, Instytut Filologii Polskiej, 1995, 15–19.
- РАДОВАНОВИЋ, Милорад. Српски у скици – поглавито без речи. Или: Како је „српски” (п)остао „српски”. *Научни сасћанак слависћа у Вукове дане 25/2* (1996а): 361–366.
- РАДОВАНОВИЋ, Милорад. Предговор. Милорад Радовановић (ред.). *Српски језик на крају века*. Београд: Институт за српски језик САНУ – Службени гласник, 1996б, 1–17.
- РИСТИЋ, Стана. Неки аспекти нормирања у лексикографији. *Научни сасћанак слависћа у Вукове дане 23/2* (1995): 53–60.
- РИСТИЋ, Стана. Нормативност и лексичко нормирање у дескриптивној лексикографији. *Наш језик 30/1–5* (1995/1996): 67–75.
- РИСТИЋ, Стана. Нормативна питања у вези са лексиком разговорног језика. *Трћи линвистички скуј „Бошковићеви дани”*. Подгорица: Црногорска академија наука и умјетности, 1997, 223–232.
- РИСТИЋ, Стана. Лексичко нормирање и стандардизација језика. *Шесћи линвистички скуј „Бошковићеви дани”*. Подгорица: ЦАНУ, 2005, 51–65.
- РИСТИЋ, Стана. *Раслојеност лексике српској језика и лексичка норма*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2006.
- РИСТИЋ, Стана. Корпус савременог српског језика и језичко нормирање. *Научни сасћанак слависћа у Вукове дане 40/1* (2011): 329–340.
- РИСТИЋ, Стана, Ненад Ивановић. Предлог за модернизацију рада на Речнику САНУ. Срето Танасић (ур.). *Грамаћика и лексика у словенским језицима*. Нови Сад: Матица српска – Београд: Институт за српски језик САНУ, 2011, 529–553.

- РИСТИЋ, Стана, Ненад ИВАНОВИЋ, Милена ЈАКИЋ. Грађа Речника САНУ – потребе и могућности дигитализације у светлу савремених приступа. Стана Ристић, Ивана Лазић-Коњик, Ненад Ивановић (ур.). *Лексиколоџија и лексикографија у светлу савремених њирстијуја*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2016, 133–154.
- САБО, Олга, Душко ВИТАС. Могућности осавремењивања израде речника на примеру Речника српскохрватског књижевног и народног језика (САНУ и Институт за српскохрватски језик). *Zbornik IV. Konferencije Računalniška obdelava jezikovnih podatkov*. Portorož: Institut Jožef Štefan – Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije, 1988, 375–384.
- СТИЈОВИЋ, Рада. Грађа Речника САНУ – благо које треба сачувати (о дигитализацији листића). *Наш језик* XLVIII/3–4 (2017): 201–207.
- СТИЈОВИЋ, Рада, Ранка СТАНКОВИЋ, Михаило ШКОРИЋ. Веб-алат за управљање грађом Речника САНУ и анотација листића. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovje* 46/2 (2020): 1085–1094.
- СТИЈОВИЋ, Рада, Ранка СТАНКОВИЋ. Дигитално издање Речника САНУ: формални опис микро-структуре Речника САНУ. *Научни сасијанак славистија у Вукове дане* 47/1 (2017): 427–440.
- ФЕКЕТЕ, Егон. Нормирање и језичка толеранција. *Актуелна ишћања наше језичке културе*. Београд: Просветни преглед, 1982, 45–49.
- ШИПКА, Данко. *Прилози за грађу лексиколошке и мейалексикографске библиографије*. Београд: Алма, 2007.

*

- BUGARSKI, Ranko. *Jezik i kultura*. Beograd: Biblioteka XX vek, 2005.
- LAZIĆ-KONJIK Ivana, Ana MILENKOVIĆ. The Development of the Open Dictionary of Contemporary Serbian Language Using Crowdsourcing Technique. Z. Gavriilidou, M. Mitsiaki, A. Fliatouras (ed.). *Proceedings of XIX EURALEX Congress: Lexicography for Inclusion*, Vol. I. Democritus University of Thrace. <<https://euralex2020.gr/proceedings/>>
- RADOVANOVIĆ, Milorad. *Sociolingvistika*. Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2003.
- RADOVANOVIĆ, Milorad. *Planiranje jezika i drugi spisi*. Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2004.
- STANKOVIĆ, Ranka, Rada STIJOVIĆ, Duško VITAS, Cvetana KRSTEV, Olga SABO. The Dictionary of the Serbian Academy: from the Text to the Lexical Database. *Proceedings of the XVIII EURALEX International Congress: Lexicography in Global Contexts*. Ljubljana: University Press, Faculty of Arts, 2018, 941–949.

Ivana Lazić-Konjik
Slobodan Novokmet

SERBIAN NORMATIVISM IN THE 21ST CENTURY WITH SPECIAL REFERENCE TO THE RESULTS OF SERBIAN LEXICOGRAPHY

S u m m a r y

This paper briefly presents the evolution and standardization of the contemporary Serbian language, covering the period from the reformatory work of Vuk Stefanović Karadžić until the present day, with the intention of presenting a concise and informative overview of the activities which led to the creation and establishment of the Serbian standard or the literary language norm. First of all, the main features of contemporary Standard Serbian are presented, indicating some aspects and principles of its normalization and standardization, particularly in the field of lexical norms, designed to preserve the orderliness and stability of the language system, as well as the continuity of its development, and which have received more concrete institutional support over the past twenty years through the establishment of the Committee for the Standardization of the Serbian Language. The central part of the work presents a synthetic review of the main normative guidelines developed and published over the past two decades, which address issues of Serbian phonetics, morphology, syntax, word formation, lexicology, etc., with a particular emphasis on the importance of popular science

events, as well as the guidelines for the assimilation, dissemination and maintenance of the standard linguistic forms of expression and the linguistic culture in general. Regarding this, we emphasize the importance and major role of dictionaries in the process of lexical and linguistic standardization. Dictionaries are not just collections or lists of words of a language, but also the central point for establishing the language standard at all language levels, from orthographic/orthoepic and grammatical to stylistic and pragmatic, and at the same time giving the basic guidelines, in which the results of the Serbian normativism are presented in the most direct and accessible form for Serbian-speaking users. In the final part of our paper, we highlight the most modern consideration of linguistic and normative problems, including the so-called language groups on social networks and similar activities. We complete the paper by giving a general assessment of the state of Serbian normative studies and lexicography, noting that the most urgent need, without any doubt, is the creation of a new on-line dictionary of the contemporary Serbian language.

Институт за српски језик САНУ
Ђуре Јакшића 9, 11000 Београд, Србија
ivana.konjik@isj.sanu.ac.rs
slobodan.novokmet@isj.sanu.ac.rs

(Примљено: 26. јануара 2022;
прихваћено: 17. маја 2022)